

15/5/2010

נושאונט מס' 14

דבר העורך

שלום רב,

מספר מציגים ישראלים חברי איל"ת השתתפו לאחרונה באליפות אירופה לבולאות בבלגיה. **זהר נוי ופרדריך גרוס** זכו במדליה מוזהבת גדולה, ואילו **עז עזריאלי ומשה אפרת** זכו במדליה מוזהבת. כל הארבעה הגנו, איפוא, בהצלחה על רמת המדליה אותה השיגו בעבר. בהתחשב ברמת השיפוט הקפדנית המתחייבת מהגדרת התערוכה כאליפות אירופה, זהו הישג ראוי לציון.

ב-27 במאי נערוך מפגש נוסף במוזיאון ארץ ישראל ברמת אביב. בחלקו הראשון של המפגש יערכו **לורנס פישר ויורם לוביאניקר** תרגיל אינטראקטיבי בחיבור תכנית לתצוגה תימאטית. בחלקו השני של המפגש נשמע דיווח מפורט על אליפות אירופה בבולאות ועל תערוכת לונדון 2010 היוקרתית.

בסוף אפריל נערכו בחירות לבעלי התפקידים בהתאחדות בולאי ישראל. עו"ד אלי ובר נבחר פעם נוספת לתפקיד הנשיא. בבחירות לוועד הפועל של ההתאחדות נבחרו ארבעה חברי איל"ת – **ד"ר יהושע מגר, ד"ר איליה פרנקל, מנחם לדור** וזהר נוי. מאחר ובנשיאות יש שמונה חברים, הרי שכוחה של איל"ת רב מאוד. בנוסף, נבחר חברנו משה אפרת לוועדת הביקורת. אנו מברכים את הנבחרים ומאחלים להם הצלחה במילוי תפקידם.

שלכם,

יורם ואריק

דואר צוללות – חלק א' גדעון רענן

מאז ומעולם שימשו הצוללות ככלי לחימה ימי. זאת בניגוד לאמצעי תחבורה אחרים - ספינות, אוניות, כלי טייס ומטוסים - להם קיים שימוש דואלי הן כאמצעי לחימה והן לשימוש אזרחי נרחב. אך טבעי הוא, כי מעטים הם הצמתים בהם נפגשים הדואר והצוללת- למעט, כמובן, מכתביהם של צוותי הצוללות לבני משפחותיהם ודואר הצי הרשמי. במאמר זה אנסה לסקור בקצרה אירועים ונושאים בהם הצטלבו דרכן של הצוללות וה"דואר" בהקשרו הרחב.

העברת דואר ראשונה בתעלת פנמה באמצעות צוללת

ב-7 במאי 1919 הועבר לראשונה דואר אזרחי על ידי רשות הדואר האמריקאי מהחוף המזרחי אל החוף המערבי (או ליתר דיוק, מהאוקיאנוס האטלנטי אל האוקיאנוס הפסיפי דרך תעלת פנמה) באמצעות צוללת. הייתה זו הצוללת USS C-3 אשר העבירה איגרות של "מלווה הניצחון" עם סיום מלחמת העולם הראשונה. האגרות נושאות את הכיתוב "הועבר באמצעות שרות דואר הצוללות הראשון מאוקיאנוס לאוקיאנוס USS C-3".

מעטפת של מלווה הניצחון. המעטפה נושאת שתי חותמות דואר ובהן תאריך ושעת ההחתמה. החותמות הוטבעו בשני צידיה של תעלת פנמה

הצוללת המסחרית היחידה

מלחמת העולם הראשונה התרחשה בין השנים 1914-1918 ובה לחמו כשלושים מדינות ההסכמה (ובראשן בריטניה, צרפת, רוסיה ולקראת סוף המלחמה גם ארצות הברית) כנגד מעצמות המרכז (בראשות גרמניה, האימפריה האוסטרו-הונגרית, והאימפריה העות'מאנית).

אחד מצעדי המלחמה הראשונים מצידה של בריטניה היה הטלת סגר ימי על גרמניה. הגרמנים, שנזקקו ליבוא של חומרי גלם מארצות הברית (שהייתה אז ניטרלית) לטובת המאמץ המלחמתי, החלו לבנות צי של צוללות מסחריות, בלתי חמושות לחציית

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

האוקיאנוס האטלנטי. בסך הכל הוזמנו שבע צוללות בדחי של כ-1,800 טון (צוללות ענק במושגי התקופה) ויכולת נשיאת מטען של כ-740 טון. רק שתיים מהצוללות הוכנסו לשרות פעיל ב-1916 ה"דויטשלנד" ואחותה ה"ברמן". ה"ברמן" טבעה בנסיבות בלתי ידועות במסעה הראשון לארצות הברית, ואילו יתר ה-5 גויסו לצי הקיסרי הגרמני עם השלמתן.

מעטפה שנשלחה לקליפורניה, ארה"ב, והוחזרה לשולח (Zurück) עקב ביטול השרות. בראש המעטפה מצוין "Tauchbootbrief" (מכתב צוללות) כלומר דואר צוללות. חותמת הדואר הינה ייחודית לבית הדואר בו ניתן שרות "דואר הצוללות" T.B. התאריך בחותמת סמוך להפסקת מתן השרות וביטול ההפלגה לארצות הברית, ניתן להבחין בצללית הצוללת בחלקה התחתון של החותמת

במסגרת שירותה המסחרי הספיקה ה"דויטשלנד" לבצע שתי הפלגות לחופה המזרחי של ארצות הברית, ובמסגרתן גם העבירה דברי דואר בין גרמניה לארה"ב כתחליף לאניות שנהגו לבצע שרות זה. ערב מסעה השלישי לארצות הברית בינואר 1917 פסק השרות עקב החרפת היחסים בין שתי המדינות.

סדרת הבולים Correo Submarino

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

בולי צוללות ראשונים

במהלך מלחמת האזרחים בספרד, בשנת 1938, הייתה קיימת סכנה לשרות הדואר הסדיר באמצעות ספינות דואר ואניות סוחר בין ספרד לאיים הבלאריים (מנורכה, מיורקה ואיביזה, הממוקמים כ-200 קילומטר מזרחית לחופי ספרד בים התיכון). הדואר הספרדי החליט לבצע את השרות החיוני באמצעות צוללות (דואר צוללות, או בספרדית Correo Submarino). לשם כך הונפקה סדרה בת ששה בולים בערכים שונים וגיליון מזכרת.

היתה זו ההנפקה הראשונה של בולים בה מתוארת צוללת כנושא ראשי בבול. בול ספרדי נוסף מתקופת מלחמת האזרחים, אף הוא משנת 1938, הונפק לציון גבורתם של מגיני מדריד. הבול הוסב באמצעות הדפס רכב לשימוש הן כדואר אויר (בערך של 5 פסו) והן כדואר צוללות (בערך של 15 פסו).

בול דואר צוללות מ-Hela

בשלהי מלחמת העולם ה-II ועקב התקדמותם של כוחות רוסיה מערבה על אדמת פולין נקלעו כוחות הדיוויזיה ה-51 הגרמנית לחצי האי "הלה" אשר במפרץ דנציג/גדנסק בים הבלטי. האספקה הגרמנית לכוחות הנצורים הגיעה דרך הים באמצעות כלי שיט וצוללות ובין שאר השירותים היה נדרש, כמובן, להעביר גם דברי דואר. לצורך כך הודפס בול ייעודי, אשר עוצב על ידי **ברונו פאטץ** והודפס על ידי יחידת המיפוי הצבאית שהוצבה במקום על גבי נייר שיועד להדפסת מפות צבאיות.

הבול הבלטי משונן מציג צללית של צוללת ובמרכזו האות "U" לציון Untreseebboot - צוללת בגרמנית. הבול הודפס בכ-150,000 עותקים (1000 גליונות של 150 בולים) על גבי נייר ללא דבק במספר גוונים (תכלת, כחול וסגול). הבול הופץ בין חילי הכוחות בחצי האי החל ממרץ 1945 ועד מועד הכניעה של גרמניה הנאצית ב-8 במאי 1945.

בולי איטליה הפשיסטית

כחלק משיתוף הפעולה הגרמני - איטלקי במלחמת העולם השנייה נהגו צוללות איטלקיות לפקוד באופן קבוע את בסיסי הצוללות הגרמניות שלחופי האוקיינוס האטלנטי בצרפת הכבושה. עם נפילת איטליה בידי בנות הברית בשנת 1943 הנפיק מפקד כוח הצוללות האיטלקי באוקיינוס האטלנטי, אשר בסיסו היה בעיר בורדו בצרפת, סידרת בולים אשר נשאו הדפס רכב "הרפובליקה האיטלקית הפשיסטית-הבסיס האטלנטי". ההדפס בוצע על סידרה בת 5 בולים מן המניין משנת 1929. בולים אלה שימשו למשלוח הדואר, שהועבר באמצעות צוללות, אל בסיס הצי בלה-ספציה שבאיטליה.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

דואר שבויי מלחמה

לא ניתן לכתוב עם השילוב של דואר וצבא מבלי להתייחס לדואר שבויי מלחמה. הפריט הבא אמנם לא נשלח ליעדו באמצעות צוללת, אבל הוא בכל זאת משתלב במאמר זה. זוהי גלויה של שבוי גרמני אשר שימש כקצין על סיפון הצוללת U-131. הגלויה נשלחה במרץ 1946.

AU COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE - GENÈVE
ANTWORT — REPLY
MESSAGE - EXPRESS

Ausschließlich für Kriegsgefangene oder Zivilinternierte und deren Angehörige bestimmt, die seit mehr als drei Monaten ohne direkte Nachrichten sind.
Reserved for prisoners of war or interned civilians and their next of kin without news for over three months.

ABSENDER
Name und Vorname (voll ausgeschreiben)*
(und in Druckbuchstaben) *Schaaf, Eckerhardt*

SENDER
Name and Christian name in full*
(and in block letters) *Kapitänleutnant (3-j.) Ser. No. 50202*

Anschrift *Service 1 N, Base Post Office, Ottawa, Canada.*
Address

EMPFÄNGER
Name und Vorname (voll ausgeschreiben)*
(und in Druckbuchstaben) *Frau Lotte Schaaf*

ADDRESSEE
Name and Christian name in full*
(and in block letters) *Drangstedt 93*

Anschrift *über (23) Wesermünde*
Address

*Bei Gefangenen stets Angabe des Dienstgrades, der Kriegsgefangenen- sowie der Lagernummer.
Bei Zivilinternierten stets Angabe der Nummer in dem Lager und des Lagers.
*For prisoners state rank, POW number and Camp.
For interned civilians state internee number and Camp.

Germany

Antwort umseltig.
Reply overleaf.

אבל אם חשבתם שהקשר בין דואר לצוללות מוגבל רק לעתות מלחמה – חלקו השני של מאמר זה יתקן רושם מוטעה זה.

גדעון רענן אוסף נושאים רבים הקשורים לים, עם דגש על צוללות.
לתגובות: raanan18@zahav.net.il

תור הזהב של כריית הנחושת בשוודיה יוסי חרש

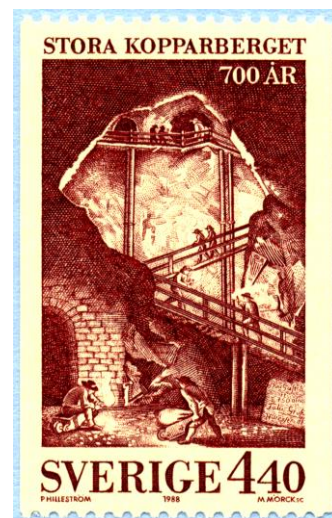
נחושת מופיעה בסמל העיר פאלון

במרכז שוודיה ממוקם מחוז קופרברג (Kopparberg). המילה ברג בשוודית עתיקה פירושה מכרה, ואילו קופר הוא השם הלועזי של מתכת הנחושת. בירת המחוז היא העיר פאלון, אשר הוכרזה כעיריה כבר ב-1624. פאלון הוא מקום מושבה של חברת הכרייה של קופרברג, אשר הוקמה בשנת 1288 – ככל הנראה התאגיד התעשייתי העתיק ביותר בעולם.

לא צריך להיות מומחה גדול בגיאולוגיה כדי להבין שבמחוז קופרברג חייב להיות מכרה נחושת גדול ממדים. ואכן, מכרה הנחושת פאלו - צורת סמיכות של שם העיר פאלון – שימש כמקור ליותר מ-28 מיליון טונות של מתכות שונות. כצפוי, נחושת הייתה התוצר הבולט ביותר של המכרה (למעלה מ-400,000 טונות), ולצידה בולטים אבץ, עופרת, כסף וכ-5 טונות של זהב.

יש להניח, כי לעולם לא נדע בוודאות כיצד ומתי נתגלו מרבצי המתכות באיזור. תיארוך באמצעות ריכוזי פחמן רדיואקטיבי הוכיח כי הכרייה החלה לפני שנת 1,100 לספירה. ניתוח של משקעי הנחושת באגם המקיף את האזור מרמז כי כבר בשנת 700 לספירה גילו תושבי האזור את האוצר הגיאולוגי החבוי בו.

בכל מקרה, ידוע בוודאות כי באמצע המאה ה-13 כבר תפסו פעילויות הכרייה במכרה פאלו נפח משמעותי. מכתב של **פטר**, הבישוף של ואסטרס, משנת 1288 המתייחס לכרייה מופנה אל המלך השוודי. מכאן ניתן להסיק כי כבר אז היה למכרה משמעות כלכלית ברמה הלאומית. תוך זמן קצר התעורר עניין בינלאומי בתוצרי המכרה, כאשר רוב המסחר התנהל דרך עיר הנמל ליבק שבצפון גרמניה.

פעילות תת קרקעית במכרה.
ציור משנת 1770 לערך

בשנת 1347 המלך **מגנוס אריקסון** פירסם מכתב רב חשיבות בנוגע לזכויות הכרייה בהרים. המכתב, אשר שמור עד היום בארכיב של חברת הכרייה של קופרברג, מקנה זכויות כרייה לאומני נחושת, אשר יהיו נתונים תחת פיקוח אדמיניסטרטיבי של פקידים אותם ימנה המלך עצמו.

חשיבותו הכלכלית והפוליטית של המכרה עלתה בהתמדה. תקופת השיא של המכרה החלה כאשר באמצע המאה ה-17 נחצבו 3,000 טונות של נחושת מהמכרה. 1300

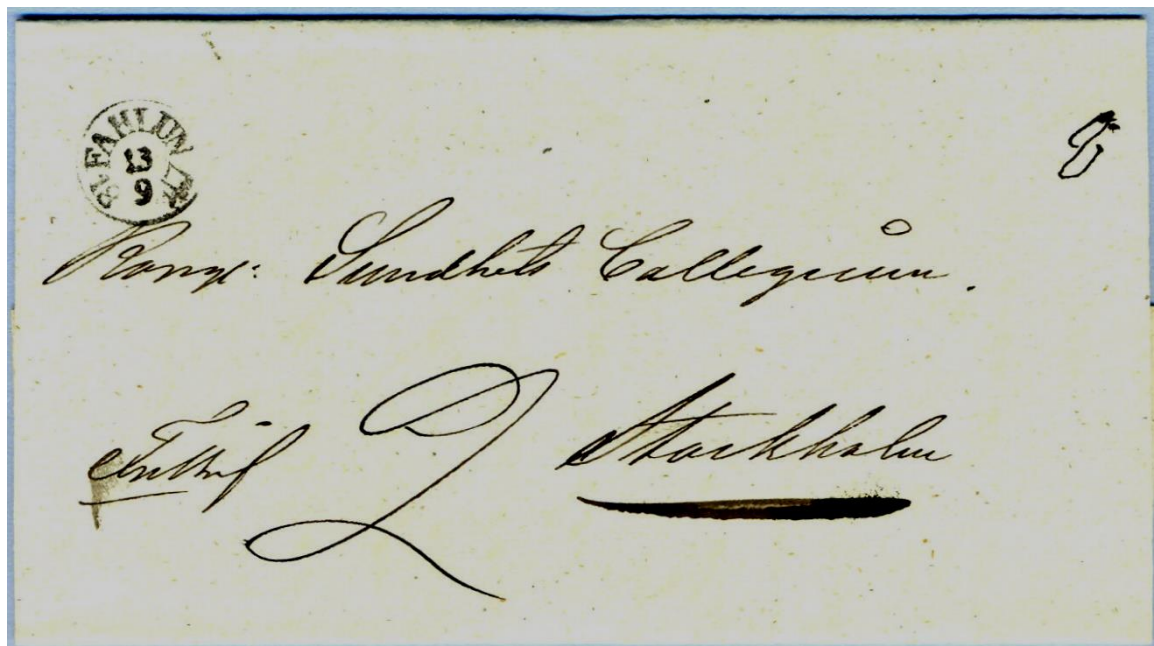
איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

כורים ולמעלה מ-300 צורפים סיפקו באותה תקופה כשני שלישים מתפוקת הנחושת בעולם כולו. ההכנסה ממכרה הנחושת פאלו סיפקה את הבסיס הכלכלי להפיכתה של שוודיה למעצמה בינלאומית.

קונטרס בולים שוודי המוקדש למכרה הנחושת פאלו. הבולים מראים את המכרה הגדול והכניסה למחפורת קרוץ (למעלה, שמאל ואמצע), מבנה הצורפים (צהוב ירוק) ומבנה שבו שקלו את העופרת באמצע המאה ה-17 (המבנה האדום), הכניסה למרכז המבקרים במכרה (הבולים השמאלי והאמצעי בשורה התחתונה), כורים האוחזים בפטיש ובפנס כורים (בול ימני תחתון). בבול זה ניתן לראות ברקע את בתי הכורים, אשר נצבעו בגוון הקרוי אדום – פאלו.

מכתב שנשלח ב-13/9/1847. המילה Fribref, המופיעה בצד שמאל למטה, מציינת פטור מתשלום לדואר רשמי. חותמת הדואר של פאלון המופיעה בצד שמאל למעלה הייתה בשימוש רק למכתבים הפטורים מביול. הספרה "2", המופיעה בכתב יד לצד הכתובת מתייחסת לקבוצה המשקל השניה (בערך בין 15 ל-30 גרם). בצידו האחורי המכתב נסגר על ידי חותם משרד האוצר של מחוז קופרברג. למשרד זה היו זכויות של פטור מתשלום עבור משלוח דואר. זהו מכתב מהתקופה הפרה-פילטלית בשוודיה.

איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית בית יואל, נמל ת"א 40, תל-אביב 6350671

כצפוי, הקצב המהיר של הכרייה גרם גם לאסונות. הגדול שבהן אירע בשנת 1687, כאשר קירות אשר הפרידו בין שלושת המכרות הגדולים ביותר התמוטטו. כך נוצר "המכרה הגדול", הקיים עד היום. עומקו של המכרה הגדול הוא כ-95 מטר, אורכו 400 מטר ורוחבו 350 מטר. חלק מהכרייה נעשתה במכרה הגדול עצמו וחלק במחפורות היוצאות מתוכו. מחפורת קרוץ, על שם הברון **לורנץ קרוץ**, מושל המחוז של קופרברג באמצע המאה ה-17, היא דוגמא טובה. בשנת 1662 היא נחפרה לראשונה, לעומק של 16 מטר. כעבור כמאה שנה הגיעה המחפורת לעומק של למעלה מ-200 מטר.

אבל לא לעולם חוסן. כמויות הנחושת והמתכות היקרות שנחצבו במכרה הנחושת פאלו הלכו והתמעטו בשנת 1761 פרצו במקום שתי שריפות ענק שגרמו לנזקים כבדים. במהלך המאה ה-19 התגלו במקום מרבצים של סלניום וסולפידים, ובכך נדחה הסוף הבלתי נמנע בכמאה שנה. בשנת 1992 נסגר מכרה הנחושת פאלו באופן סופי, ובשנת 2001 הוכרז המקום כאתר מורשת עולמי על ידי אונסק"ו.

* * *

אני רוצה להודות **לד"ר סטן-אנדרס סמדס** מהמכון הגיאולוגי השוודי על סיועו בפענוח המכתב הפרה-פילטלי, בתרגום הכיתוב בקונטרס הבולים ועל שבחן את הנוסח האנגלי של מאמר זה. ד"ר סמדס כיהן בעבר כסגן הנשיא של האגודה התימאטית השוודית.

יוסי חרש, גיאולוג במקצועו, אוסף בולים בנושא המינרלים. התצוגה שלו "מינרלים: מקורם, הפקתם והשימוש בהם" זכתה במדליית זהב בינלאומית בתערוכת ישראל 2008, ומוצגת בימים אלו בתערוכת לונדון 2010 היוקרתית. כתובתו לתגובות: j_charrach@yahoo.com